అరణ్యపర్వము - జ్ఞానప్రదము

విఘ్నేశ్వర ధ్యానమ్

నమస్తే గణనాథాయ గణానాం పతయే నమః ।
భక్తిప్రియాయ దేవేశ భక్తేభ్యః సుఖదాయక ॥

శ్రీనివాస ధ్యానమ్

అనన్తవేదసంవేద్యం నిర్దోషం గుణసాగరమ్ ।
అతీన్ద్రియం నిత్యముక్తం శ్రీనివాసం భజేనిశమ్ ॥

శ్రీ కృష్ణ ధ్యానమ్

వందే నవఘనశ్యామం పీతకౌశేయవాససమ్ ।
సానన్దం సున్దరం శుద్ధం శ్రీకృష్ణం ప్రకృతేః పరమ్ ॥

వ్యాస ధ్యానమ్

వేదవ్యాసం స్వాత్మరూపం సత్యసన్ధం పరాయణమ్ ।
శాన్తం జితేన్ద్రియక్రోధం సశిష్యం ప్రణమామ్యహమ్ ॥

అథ సంకల్పః

శ్రీమదాదివరాహక్షేత్రే, విరాజమానస్య, జగద్రక్షణార్థమవతీర్ణస్య, శ్రీమదఖిలాండకోటిబ్రహ్మాండనాయకస్య, శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామినః, పరిపూర్ణానుగ్రహేణ, సర్వేషాం, భక్తజనానామ్, ఆధివ్యాధినివృత్తిద్వారా, ఆయురారోగ్యైశ్వర్యాభివృద్ధ్యర్థం, సర్వారిష్టనివృత్తిద్వారా సకలశ్రేయోఽభివృద్ధ్యర్థం, ధర్మార్థకామమోక్షాఖ్య, చతుర్విధ, పురుషార్థసిద్ధ్యర్థం, సమస్తపాపక్షయార్థం, శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థం శ్రీమన్మహాభారతే, వనపర్వణి, యథాశక్తి, త్రయస్త్రింశాధ్యాయాంతర్గత, శ్లోకపారాయణం, ఆచార్యముఖేన కరిష్యామహే.

శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే నమః

వైశంపాయన ఉవాచ

యాజ్ఞసేన్యా వచః శ్రుత్వా భీమసేనో హ్యమర్షణః ।
నిఃశ్వసన్నుపసంగమ్య క్రుద్ధో రాజానమబ్రవీత్ ॥ ॥33-1॥

రాజ్యస్య పదవీం ధర్మ్యాం వ్రజ సత్పురుషోచితామ్ ।
ధర్మకామార్థహీనానాం కిం నో వస్తుం తపోవనే ॥ ॥33-2॥

నైవ ధర్మేణ తద్ రాజ్యం నార్జవేన న చౌజసా ।
అక్షకూటమధిష్ఠాయ హృతం దుర్యోధనేన వై ॥ ॥33-3॥

గోమాయునేవ సింహానాం దుర్బలేన బలీయసామ్ ।
ఆమిషం విఘసాశేన తద్వద్ రాజ్యం హి నో హృతమ్ ॥33-4॥

ధర్మలేశప్రతిచ్ఛన్నః ప్రభవం ధర్మకామయోః ।
అర్థముత్సృజ్య కిం రాజన్ దుఃఖేషు పరితప్యసే । ॥33-5॥

భవతోఽనవధానేన రాజ్యం నః పశ్యతాం హృతమ్ ।
అహార్యమపి శక్రేణ గుప్తం గాండీవధన్వనా ॥ ॥33-6॥

కుణీనామివ బిల్వాని పంగూనామివ ధేనవః ।
హృతమైశ్వర్యమస్మాకం జీవతాం భవతః కృతే ॥ ॥33-7॥

భవతః ప్రియమిత్యేవ మహద్ వ్యసనమీదృశమ్ ।
ధర్మకామే ప్రతీతస్య ప్రతిపన్నాః స్మ భారత ॥ ॥33-8॥

కర్శయామః స్వమిత్రాణి నందయామశ్చ శాత్రవాన్ ।
ఆత్మానం భవతాః శాస్త్రైః నియమ్య భరతర్షభ ॥ ॥33-9॥

యద్ వయం న తదైవైతాన్ ధార్తరాష్ట్రాద్ నిహన్మహి ।
భవతః శాస్త్రమాదాయ తన్నస్తపతి దుష్కృతమ్ ॥ ॥33-10॥

అథైనామన్వవేక్షస్వ మృగచర్యామివాత్మనః ।
దుర్బలాచరితాం రాజన్ న బలస్థైర్నిషేవితామ్ ॥ ॥33-11॥

యాం న కృష్ణో న బీభత్సుః నాభిమన్యుర్న సృంజయాః ।
న చాహమభినందామి న చ మాద్రీసుతావుభౌ ॥ ॥33-12॥

భవాన్ ధర్మో ధర్మ ఇతి సతతం వ్రతకర్శితః ।
కచ్చిద్ రాజన్ న నిర్వేదాద్ ఆపన్నః క్లీబజీవికామ్ ॥ ॥33-13॥

దుర్మనుష్యా హి నిర్వేదమ్ అఫలం స్వార్థఘాతకమ్ ।
అశక్తాః శ్రియమాహర్తుమ్ ఆత్మనః కుర్వతే ప్రియమ్ ॥ ॥33-14॥

స భవాన్దృష్టిమాన్ శక్తః పశ్యన్నస్మాసు పౌరుషమ్ ।
ఆనృశంస్యపరో రాజన్ నానర్థమవబుధ్యసే ॥ ॥33-15॥

అస్మానమీ ధార్తరాష్ట్రాః క్షమమాణానలం సతః ।
అశక్తానివ మన్యంతే తద్దుఃఖం నాహవే వధః ॥ ॥33-16॥

తత్ర చేద్ యుధ్యమానానామ్ అజిహ్మమనివర్తినామ్ ।
సర్వశో హి వధః శ్రేయాన్ ప్రేత్య లోకాన్ లభేమహి ॥ ॥33-17॥

అథవా వయమేవైతాన్ నిహత్య భరతర్షభ ।
ఆదదీమహి గాం సర్వాం తథాపి శ్రేయ ఏవ నః ॥ ॥33-18॥

సర్వథా కార్యమేతన్నః స్వధర్మమనుతిష్ఠతామ్ ।
కాంక్షతాం విపులాం కీర్తిం వైరం ప్రతిచికీర్షతామ్ ॥ ॥33-19॥

ఆత్మార్థం యుధ్యమానానాం విదితే కృత్యలక్షణే ।
అన్యైరపి హృతే రాజ్యే ప్రశంసైవ న గర్హణా ॥ ॥33-20॥

కర్శనార్థో హి యో ధర్మః మిత్రాణా మాత్మనస్తథా ।
వ్యసనం నామ తద్ రాజన్ న ధర్మః స కుధర్మ తత్ ॥ ॥33-21॥

సర్వథా ధర్మనిత్యం తు పురుషం ధర్మదుర్బలమ్ ।
త్యజతస్తాత ధర్మార్థౌ ప్రేతం దుఃఖసుఖే యథా ॥ ॥33-22॥

యస్య ధర్మో హి ధర్మార్థః క్లేశభాక్ న స పండితః ।
న స ధర్మస్య వేదార్థం సూర్యస్యాంధః ప్రభామివ ॥ ॥33-23॥

యస్య చార్థార్థ మేవార్థః స చ నార్థస్య కోవిదః ।
రక్షేత భృతకోఽరణ్యే యథా గాస్తాదృగేవ సః ॥ ॥33-24॥

అతివేలం హి యోఽర్థార్థీ నేతరావనుతిష్ఠతి ।
స వధ్యః సర్వభూతానాం బ్రహ్మహేవ జుగుప్సితః ॥ ॥33-25॥

సతతం యశ్చ కామార్థీ నేతరావనుతిష్ఠతి ।
మిత్రాణి తస్య నశ్యంతి ధర్మార్థాభ్యాం చ హీయతే ॥ ॥33-26॥

తస్య ధర్మార్థహీనస్య కామాంతే నిధనం ధ్రువమ్ ।
కామతో రమమాణస్య మీనస్యేవాంభసః క్షయే ॥ ॥33-27॥

తస్మాద్ ధర్మార్థయోర్నిత్యం న ప్రమాద్యంతి పండితాః ।
ప్రకృతిః సా హి కామస్య పావకస్యారణిర్యథా ॥ ॥33-28॥

సర్వథా ధర్మమూలోఽర్థః ధర్మశ్చార్థపరిగ్రహః ।
ఇతరేతరయోర్నీతౌ విద్ధి మేఘోదధీ యథా ॥ ॥33-29॥

ద్రవ్యార్థస్పర్శసంయోగే యా ప్రీతిరుపజాయతే ।
స కామశ్చిత్తసంకల్పః శరీరం నాస్య దృశ్యతే ॥ ॥33-30॥

అర్థార్థీ పురుషో రాజన్ బృహంతం ధర్మమిచ్ఛతి ।
అర్థమిచ్ఛతి కామార్థీ న కామాదన్యమిచ్ఛతి ॥ ॥33-31॥

న హి కామేన కామోఽన్యః సాధ్యతే ఫలమేవ తత్ ।
ఉపయోగాత్ ఫలస్యైవ కాష్ఠాద్ భస్మేవ పండితైః ॥ ॥33-32॥

ఇమాన్ శకునకాన్ రాజన్ హంతి వైతంసికో యథా ।
ఏతద్ రూపమధర్మస్య భూతేషు చ విహింసతా ॥ ॥33-33॥

కామాల్లోభాచ్చ ధర్మస్య ప్రవృత్తిం యో న పశ్యతి ।
స వధ్యః సర్వభూతానాం ప్రేత్య చేహ చ దుర్మతిః ॥ ॥33-34॥

వ్యక్తం తే విదితే రాజన్ అర్థో ద్రవ్యపరిగ్రహః ।
ప్రకృతిం చాపి వేత్థాస్య వికృతిం చాపి భూయసీమ్ ॥ ॥33-35॥

తస్య నాశే వినాశే వా జరయా మరణేన వా ।
అనర్థ ఇతి మన్యంతే సోఽయమస్మాసు వర్తతే ॥ ॥33-36॥

ఇంద్రియాణాం చ పంచానాం మనసో హృదయస్య చ ।
విషయే వర్తమానానాం యా ప్రీతిరుపజాయతే ॥ ॥33-37॥

స కామ ఇతి మే బుద్ధిః కర్మణాం ఫలముత్తమమ్ ।
ఏవమేవ పృథగ్ దృష్ట్వా ధర్మార్థౌ కామమేవ చ ॥ ॥33-38॥

న ధర్మపర ఏవ స్యాద్ న చార్థపరమో నరః ।
న కామపరమో వా స్యాత్ సర్వాన్ సేవేత సర్వదా ॥ ॥33-39॥

ధర్మం పూర్వే ధనం మధ్యే జఘన్యే కామమాచరేత్ ।
అహన్యనుచరేదేవమ్ ఏష శాస్త్రకృతో విధిః ॥ ॥33-40॥

కామం పూర్వే ధనం మధ్యే జఘన్యే ధర్మమాచరేత్ ।
వయస్యనుచరేదేవమ్ ఏష శాస్త్రకృతో విధిః ॥ ॥33-41॥

ధర్మం చార్థం చ కామం చ యథావద్ వదతాం వర ।
విభజ్య కాలే కాలజ్ఞః సర్వాన్ సేవేత పండితః ॥ ॥33-42॥

మోక్షో వా పరమం శ్రేయః ఏష రాజన్ సుఖార్థినామ్ ।
ప్రాప్తిర్వా బుద్ధిమాస్థాయ సోపాయాం కురునందన ॥ ॥33-43॥

తద్ వాఽఽశు క్రియతాం రాజన్ ప్రాప్తిర్వాప్యధిగమ్యతామ్ ।
జీవితం హ్యాతురస్యేవ దుఃఖమంతరవర్తినః ॥ ॥33-44॥

విదితశ్చైవ మే ధర్మః సతతం చరితశ్చ తే ।
జానంతస్త్వయి శంసంతి సుహృదః కర్మచోదనామ్ ॥ ॥33-45॥

దానం యజ్ఞాః సతాం పూజా వేదధారణమార్జవమ్ ।
ఏష ధర్మః పరో రాజన్ బలవాన్ ప్రేత్య చేహ చ ॥ ॥33-46॥

ఏష నార్థవిహీనేన శక్యో రాజన్ నిషేవితుమ్ ।
అఖిలాః పురుషవ్యాఘ్ర గుణాః స్యుర్యద్యపీతరే ॥ ॥33-47॥

ధర్మమూలం జగద్ రాజన్ నాన్యద్ దర్మాద్ విశిష్యతే ।
ధర్మశ్చార్థేన మహతా శక్యో రాజన్ నిషేవితుమ్ ॥ ॥33-48॥

న చార్థో భైక్ష్యచర్యేణ నాపి క్లైబ్యేన కర్హిచిత్ ।
వేత్తుం శక్యః సదా రాజన్ కేవలం ధర్మబుద్ధినా ॥ ॥33-49॥

ప్రతిషిద్ధా హి తే యాచ్నా యయా సిద్ధ్యతి వై ద్విజః ।
తేజసైవార్థలిప్సాయాం యతస్వ పురుషర్షభ ॥ ॥33-50॥

భైక్ష్యచర్యా న విహితా న చ విట్శూద్రజీవికా ।
క్షత్రియస్య విశేషేణ ధర్మస్తు బలమౌరసమ్ ॥ ॥33-51॥

స్వధర్మం ప్రతిపద్యస్వ జహి శత్రూన్ సమాగతాన్ ।
ధార్తరాష్ట్రవనం పార్థ మయా పార్థేన నాశయ ॥ ॥33-52॥

ఉదారమేవ విద్వాంసః ధర్మం ప్రాహుర్మనీషిణః ।
ఉదారం ప్రతిపద్యస్వ నావరే స్థాతుమర్హసి ॥ ॥33-53॥

అనుబుధ్యస్వ రాజేంద్ర వేత్థ ధర్మాన్ సనాతనాన్ ।
క్రూరకర్మాభిజాతోఽసి యస్మాదుద్విజతే జనః ॥ ॥33-54॥

ప్రజాపాలనసంభూతం ఫలం తవ న గర్హితమ్ ।
ఏష తే విహితో రాజన్ ధాత్రా ధర్మః సనాతనః ॥ ॥33-55॥

తస్మాదపచలితః పార్థ లోకే హాస్యం గమిష్యసి ।
స్వధర్మాద్ధి మనుష్యాణాం చలనం న ప్రశస్యతే ॥ ॥33-56॥

స క్షాత్రం హృదయం కృత్వా త్యక్త్వేదం శిథిలం మనః ।
వీర్యమాస్థాయ కౌరవ్య ధురముద్వహ ధుర్యవత్ ॥ ॥33-57॥

న హి కేవలధర్మాత్మా పృథివీం జాతు కశ్చన ।
పార్థివో వ్యజయద్ రాజన్ న భూతిం న పునః శ్రియమ్ ॥ ॥33-58॥

జిహ్వాం దత్త్వా బహూనాం హి క్షుద్రాణాం లుబ్ధచేతసామ్ ।
నికృత్యా లభతే రాజ్యమ్ ఆహారమివ శల్యకః ॥ ॥33-59॥

భ్రాతరః పూర్వజాతాశ్చ సుసమృద్ధాశ్చ సర్వశః ।
నికృత్యా నిర్జితా దేవైః అసురాః పార్థివర్షభ ॥ ॥33-60॥

ఏవం బలవతః సర్వమ్ ఇతి బుద్ధ్వా మహీపతే ।
జహి శత్రూన్ మహాబాహో పరాం నికృతిమాస్థితః ॥ ॥33-61॥

న హ్యర్జునసమః కశ్చిద్ యుధి యోద్ధా ధనుర్ధరః ।
భవితా వా పుమాన్ కశ్చిత్ మత్సమో వా గదాధరః ॥ ॥33-62॥

సత్త్వేన కురుతే యుద్ధం రాజన్ సుబలవానపి ।
అప్రమాదీ మహోత్సాహీ సత్త్వస్థో భవ పాండవ ॥ ॥33-63॥

సత్త్వం హి మూలమర్థస్య వితథం యదతోఽన్యథా ।
న తు ప్రసక్తం భవతి వృక్షచ్ఛాయేవ హైమనీ ॥ ॥33-64॥

అర్థత్యాగోఽపి కార్యః స్యాద్ అర్థం శ్రేయాంసమిచ్ఛతా ।
బీజౌపమ్యేన కౌంతేయ మా తే భూదత్ర సంశయః ॥ ॥33-65॥

అర్థేన తు సమో నార్థః యత్ర లభ్యేత నోదయః ।
న తత్ర విపణః కార్యః ఖరకణ్డూయనం హి తత్ ॥ ॥33-66॥

ఏవమేవ మనుష్యేంద్ర ధర్మం త్యక్త్వాల్పకం నరః ।
బృహంతం ధర్మమాప్నోతి స బుద్ధ ఇతి నిశ్చితయ్ ॥ ॥33-67॥

అమిత్రం మిత్రసంపన్నం మిత్రైర్భిందంతి పండితాః ।
భిన్నైర్మిత్రైః పరిత్యక్తం దుర్బలం కుర్వతే వశమ్ ॥33-68॥

సత్త్వేన కురుతే యుద్ధం రాజన్ సుబలవానపి ।
నోద్యమేన న హోత్రాభిః సర్వాః స్వీకురుతే ప్రజాః ॥ ॥33-69॥

సర్వథా సంహతైరేవ దుర్బలైర్బలవానపి ।
అమిత్రః శక్యతే హంతుం మధుహా భ్రమరైరివ ॥ ॥33-70॥

యథా రాజన్ ప్రజాః సర్వాః సూర్యః పాతి గభస్తిభిః ।
అత్తి చైవ తథైవ త్వం సదృశః సవితుర్భవ ॥ ॥33-71॥

ఏతచ్చాపి తపో రాజన్ పురాణమితి నః శ్రుతమ్ ।
విధినా పాలనం భూమేః యత్ కృతం నః పితామహైః ॥ ॥33-72॥

న తథా తపసా రాజన్ లోకాన్ ప్రాప్నోతి క్షత్రియః ।
యథా సృష్టేన యుద్ధేన విజయేనేతరేణ వా ॥ ॥33-73॥

అపేయాత్ కిల భాః సూర్యాత్ లక్ష్మీశ్చంద్రమసస్తథా ।
ఇతి లోకో వ్యవసితః దృష్ట్వేమాం భవతో వ్యథామ్ ॥ ॥33-74॥

భవతశ్చ ప్రశంసాభిః నిందాభిరితరస్య చ ।
కథాయుక్తాః పరిషదః పృథగ్ రాజన్ సమాగతాః ॥ ॥33-75॥

ఇదమభ్యధికం రాజన్ బ్రాహ్మణా కురవశ్చ తే ।
సమేతాః కథయంతీహ ముదితాః సత్యసంధతామ్ ॥ ॥33-76॥

యన్న మోహాన్న కార్పణ్యాద్ న లోభాన్న భయాదపి ।
అనృతం కించిదుక్తం తే న కామాన్నార్థకారణాత్ ॥ ॥33-77॥

యదేనః కురుతే కించిద్ రాజా భూమిమవాప్నువన్ ।
సర్వం తన్నుదతే పశ్చాద్ యజ్ఞైర్విపులదక్షిణైః ॥ ॥33-78॥

బ్రాహ్మణేభ్యో దదద్ గ్రామాన్ గాశ్చ రాజన్ సహస్రశః ।
ముచ్యతే సర్వపాపేభ్యః తమోభ్య ఇవ చంద్రమాః ॥ ॥33-79॥

పౌరజానపదాః సర్వే ప్రాయశః కురునందన ।
సవృద్ధబాలసహితాః శంసంతి త్వాం యుధిష్ఠిర ॥ ॥33-80॥

శ్వదృతౌ క్షీరమాసక్తం బ్రహ్మ వా వృషలే యథా ।
సత్యం స్తేనే బలం నార్యాం రాజ్యం దుర్యోధనే తథా ॥ ॥33-81॥

ఇతి లోకే నిర్వచనం పురశ్చరతి భారత ।
అపి చైతాః స్త్రియో బాలాః స్వాధ్యాయమధికుర్వతే ॥ ॥33-82॥

ఇమామవస్థాం చ గతే సహాస్మాభిరరిందమ ।
హంత నష్టాః స్మ సర్వే వై భవతోపద్రవే సతి ॥ ॥33-83॥

స భవాన్ రథమాస్థాయ సర్వోపకరణాన్వితమ్ ।
త్వరమాణోఽభినిర్యాతు విప్రేభ్యోఽర్థవిభావకః ॥ ॥33-84॥

వాచయిత్వా ద్విజశ్రేష్ఠాన్ అద్యైవ గజసాహ్వయమ్ ।
అస్త్రవిద్భిః పరివృతః భ్రాతృభిర్దృఢధన్విభిః ॥ ॥33-85॥

ఆశీవిషసమైర్వీరైః మరుద్భిరివ వృత్రహా ।
అమిత్రాంస్తేజసా మృద్నన్నసురానివ వృత్రహా ।
శ్రియమాదత్స్వ కౌంతేయ ధార్తరాష్ట్రాన్మహాబల ॥ ॥33-86॥

న హి గాండీవముక్తానాం శరాణాం గార్ధ్రవాససామ్।
స్పర్శమాశీవిషాభానాం మర్త్యః కశ్చన సంసహేత్ ॥ ॥33-87॥

న స వీరో న మాతంగః న చ సోఽశ్వోఽస్తి భారత ।
యః సహేత గదావేగం మమ క్రుద్ధస్య సంయుగే ॥ ॥33-88॥

సృంజయైః సహ కైకేయైః వృష్ణీనాం వృషభేణ చ ।
కథంస్విద్ యుధి కౌంతేయ న రాజ్యం ప్రాప్నుయామహే ॥ ॥33-89॥

శత్రుహస్తగతాం రాజన్కథంస్విన్నాహరేర్మహీమ్ ।
ఇహ యత్నముపాహృత్య బలేన మహతాన్వితః ॥ ॥33-90॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే వనపర్వాంతర్గత అర్జునాభిగమనపర్వణి
భీమవాక్యే త్రయస్త్రింశోఽధ్యాయః ॥33 ॥

శ్రీ వేంకటేశ్వర స్వామి వారి గోవిందనామావళి

అథ క్షమాప్రార్థనా

యదక్షరపదభ్రష్టం మాత్రాహీనం చ యద్భవేత్ ।
తత్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ నారాయణ నమోఽస్తుతే ॥

అథ లోకక్షేమప్రార్థనా

స్వస్తిప్రజాభ్యః పరిపాలయన్తాం న్యాయ్యేనమార్గేణ మహీం మహీశాః ।
గోబ్రాహ్మణేభ్యశ్శుభమస్తు నిత్యం లోకాస్సమస్తాస్సుఖినో భవన్తు ॥

అథ భగవత్సమర్పణమ్

కాయేన వాచా మనసేంద్రియైర్వా బుద్ధ్యాత్మనా వా ప్రకృతేస్స్వభావాత్ ।
కరోమి యద్యత్సకలం పరస్మై నారాయణాయేతి సమర్పయామి ॥

అథ మంగళమ్

శ్రియఃకాన్తాయ కళ్యాణనిధయే నిధయేఽర్థినామ్ ।
శ్రీవేంకటనివాసాయ శ్రీనివాసాయ మంగళమ్ ॥